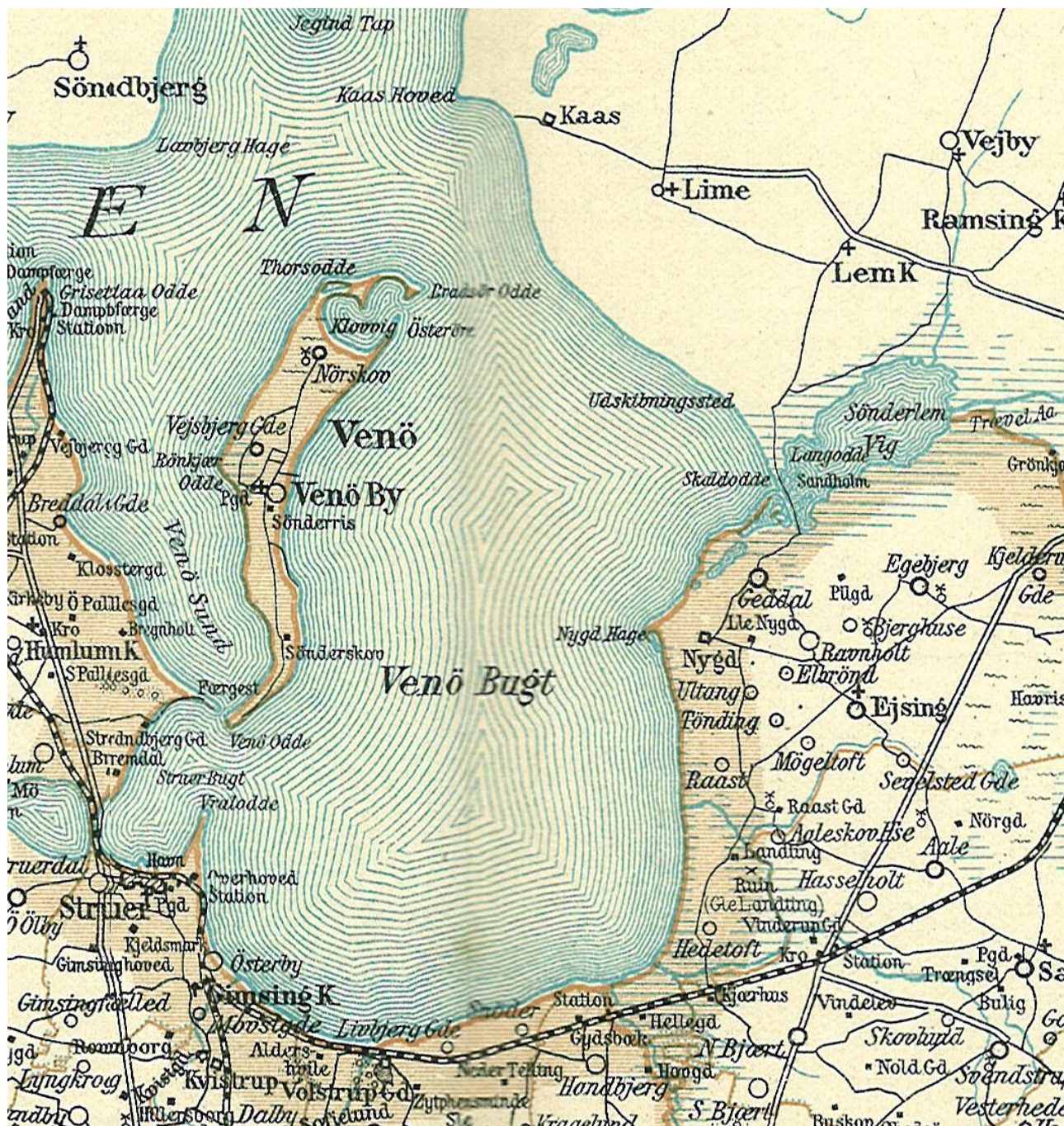

Øerne i Limfjorden Venø

Acton Friis, Venø

Af Limfjordens mange øer forekommer i alt kun fire i Valdemars Sejrs Jordebog, nemlig Egholm, Fur, Livø Og Jegindø. At Gjøl og Øland, som dengang har været havomfyldte, ikke nævnes deri, skyldes sandsynligvis, at de har været i adelens besiddelse eller i al fald for tæt bebyggede til, at de kunne falde ind under den lov, som gav kongen eller kronen ejendomsret til dem som øde landstrækninger. Måske har det samme været tilfældet med Venø, som mærkværdigvis heller ikke nævnes deri.

Øerne i Limfjorden Venø

Der er gjort en del fund af oldsager på øen, men ingen begravelser hverken fra sten- eller bronzealder.

Hvor Snorre Sturlason omtaler Harald Hårderådes togt til Limfjorden og fortæller om hans flådes ankomst til "Lysbrejd" (Lygsbrejd = Løgstør Bredning) omtaler han en ø, som Harald ligger under, da hans spejdere senere bringer ham efterretning om kong Svends ankomst til Hals. Denne ø er sandsynligvis Venø. Herfra er der til Vesterhavskysten kun fire – fem mil gennem Otsund og Nissum eller Kallerup Bredning, en strækning, som hurtigt kunne ros eller gennemsejles med god bøl. Alle ældre kilder som Saxo eller Adam af Bremen (1 er enige i, at det kun kan være "Ejdet", grundene mellem fjorden og Vesterhavet ved Agger eller Harboøre, som Harald slæbte sine skibe over, da han flygtede for Svends overmagt.

(1. Adam af Bremen, ca. 1040-ca. 1081, tysk kannik og historiker. Adams krønike De hamburgske ærkebispers historie behandler foruden selve Hamburg-Bremen-stiftet også dets missionsmark, de vendiske områder og de nordiske lande. Adam kom til Bremen ca. 1066 og blev magister scholarum ved domkirken. Han dedicerede sin krønike til ærkebiskop Liemar (1072-88) som støtte til genoprettelsen af ærkesædets tidligere anseelse.

Krøniken består af fire bøger, hvoraf de tre første er komponeret kronologisk efter ærkebisperne, mens den fjerde er en beskrivelse af "øerne i Norden". Adam er en af de første, der har fortalt om nordisk historie fra ca. 800 til 1072. Mange af hans oplysninger tilskrives han selv den danske konge Svend 2.

Estridsen. I fjerde bog berettes der bl.a. om de kirker, der er bygget i Danmark, men også om den hedenske helligdom i Uppsala og den kult, der her blev drevet.

Adams værk kendes fra flere middelalderlige håndskrifter, der varierer en hel del. Den første trykte udgave kom i 1579.

I et dokument fra 1563 kaldes øen Vennerholm. Den hørte gennem hundrede af År under herregården Wolstrup i Hjerm sogn, lige til beboerne omkring midten af forrige århundrede begyndte at købe deres fæstegårde og nu for længst alle er blevet selvejere. Arennt Berntsen omtaler øen i "Danmarckis oc Norgis Fruchtbar Herlighed" (1656) som "Wenø- hvor blant andet haffvis det skønne Aalefiskende". – Øen var anneks under Hjerm sogn lige til 1750, da den fik egen kirke og præst, som tillige er skolelærer.

Volstrup i Hjerm Sogn

Den 1.162 tdr. land store ø, som har en lille landsby, rummer nu 52 beboelser med 293 indbyggere og danner eget kirkesogn under Ringkøbing amt. Af beboelserne er 8 bøndergårde og 5 bolsteder. Foruden de ca. 50 fiskere, af hvilke flere ikke selv er husejere, driver også en del af jordbrugerne fiskeri. Af jorderne er

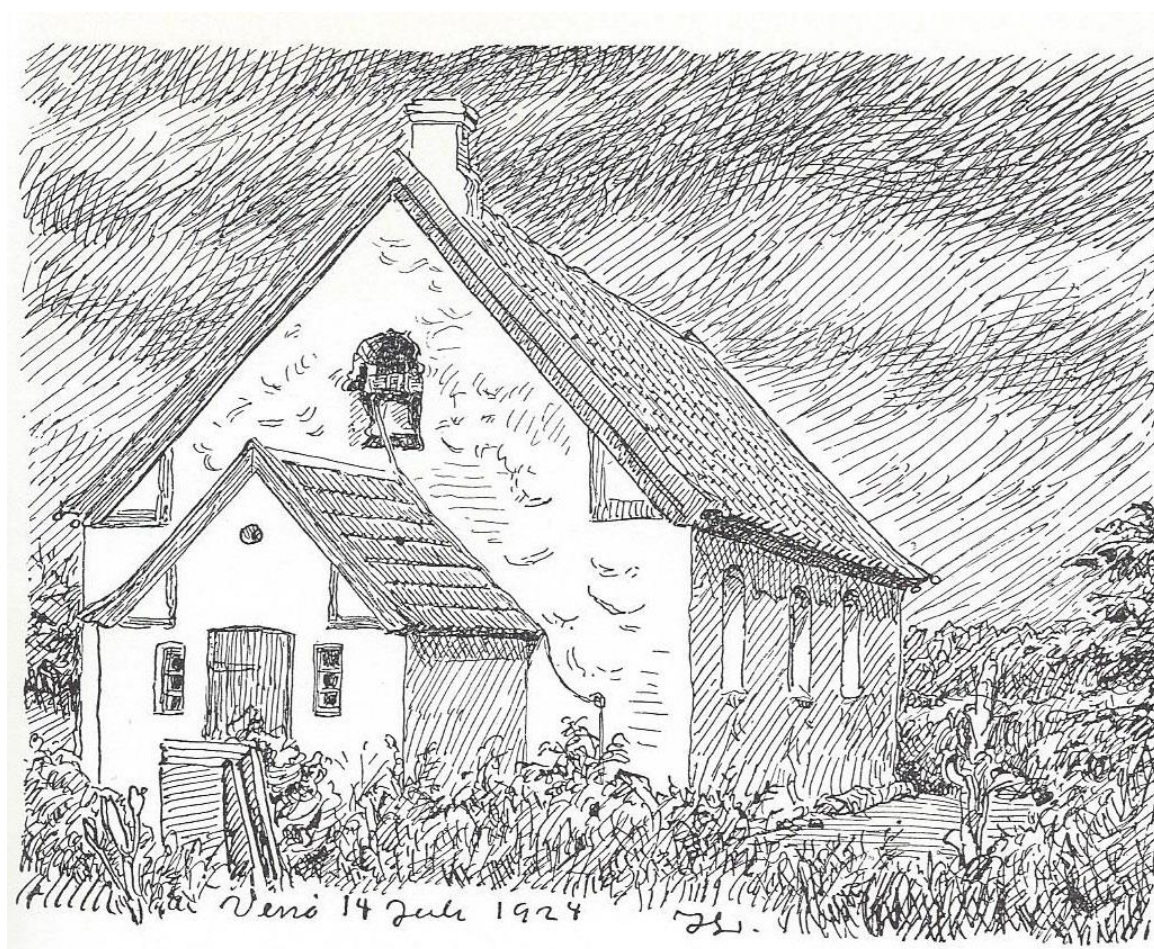
Øerne i Limfjorden Venø

350 tdr. land under Plov, 250 er kær og fælled og 60 er eng. Omtrent 75 tdr. land er beplantet, og resten er hede og strandarealer.

Vi har lagt os i læ af øen på dens østside, for det stormer nu paa ny af vest. Løjnefaldende langt ude fra fjorden er øens mængder af nybygninger der her er af samme lavmål som alle andre steder. Gud ved, om der noget andet sted i landet er så få af de gamle, gode gårde levnet som paa disse Limfjordsøer! På de fynske og sjællandske er landskabet dog ikke i den grad lagt øde som her, og man finder hist en ikke ringe veneration for det, som man nu med rette kan kalde fortidens byggeskik. På de Limfjordsøer, vi hidtil har ser, er så godt som intet levnet af værdi; og i disse åbne, skovløse landskaber, hvor intet skjuler de ækle cementbygninger, gør de sig ved deres skrigende farver og pakkasseagtige form gældende på uhyre afstande.

Oppe i den sydlige del af den lille samling boliger, som bærer navn af Venø by, finder vi øens lille mærkelige kirke – den eneste bygning på stedet, som kan nævnes med hæder. Naturligvis er heller ikke denne gået ram forbi; våbenhuset, som er noget nyere end det øvrige, men ellers falder tåleligt sammen med den ældste del, er for nylig blevet tækket med cementsten af den sædvanlige røde kulør, der ligesom kan give en valle i mulnden. Det er en skændsel for den lille bygning, som ellers er tækket med ædle, gamle tegl.

Kirken, som er bygget af rå kamp med hjørner af munkesten, er mærkelig derved, at den er Danmarks mindste. Dens indvendige mål er kun 10,50 x 3,90 m! – Den gamle granitdøbefont har fået en moderne fod, som skader den stærkt. Altertavlen er en kopi af Carl Blochs dårligste billeder.

Øerne i Limfjorden Venø

Et er fornødent. En fortrinlig gammel lysekrone og en moderne af grimt fabriksarbejde er foruden et olietryk, som formodentlig er skænket af en velynder, det væsentligste af, hvad der er tænkt som pryde for det lille rum, der med sit bjælkeloft og de rå hvidkalkede vægge i sig selv er udmærket – hvis blot ikke nogle nye vinduesrammer, der ser ud, som var de hentet fra et køkken, var indsat i stedet for de gamle.

Den lille klokke har sin plads i den vestre gavl, hvor rebet hænge ned fra glamhullet uden på muren; sydsiden af skibet bærer spor af en tilmuret dør, som muligvis har været kirkens oprindelige indgang.

På kirkegården finder jeg lige nord for kirken en stor, flad gravsten, som er lagt her af en præsteenke, fru Kühn, i 1810 over hendes eneste søn, en ung officer, som døde af et hjerteslag under skøjteløb på fjorden, da han var hjemme på et feriebesøg. Den sorg, som ramte den stakkels moder, har fået et vidunderlig gribende udtryk i gravstenens lange indskrift. Den er nu ved at udslettes, thi stenen anvendes som glidebane af skolebørnene! Herimod ville et forbud fra præsten dog sikkert være virksomt.

Afdøde: Georg Frederik Andreas Kyhn Alder: 21 år, 4 måneder og 19 dage

Født den: 1788-08-29

Død den: 1810-01-18

Den gamle præstegård, som i 1873 nedreves og erstattedes af en ny, skal i sine beskeden dimensioner have svaret godt til kirken. Stuerne var så små, at da man engang i begyndelsen af 60'erne fik en meget lang præst, som hed Fyhn, måtte der brydes hul i en væg i sovekammeret, for at sengeenden kunne stikke igennem denne og ind i det tilstødende værelse. Gårdens pigekammer blev dengang benyttet til skolestue. Samtidig var her rullestue, og rullen havde foruden sin egentlige bestemmelse så forskelligartede opgave som at være skoleborg og seng for pigen!

De siger sig selv, at kaldet på Venø ikke var særlig fedt – og da det var slået sammen med skolelæreembedet, har det sandsynligvis heller ikke dryppet noget videre på degnen. Misfornøjelsen med dette hos kaldets indehavere gav sig da også

undertiden til kende. I forordet til Brosøns "Troen rare Klenodie med Svanesang" findes aftrykt et brev fra bispemanden til en misfornøjet præst på Venø ved navn Wind, som søger bort fra embedet i utide, efter at hans forgænger var kommet bort herfra også på grund af de slette bolig- og lønforhold. Brosø afslår dette pure i sit svar til præsten og siger bl. a. deri, at den omstændighed, at en præst i utide forlader sin post, fordi den ikke er komfortabel og indbringende nok, kunne "bestyrke Politicos i den Mening, at Gejstlige aldrig er tilfredse, uden at have altid deres gode Kommoditet". Handelsmænd og officerer har det virkelig ofte langt værre, siger bispemanden. "Naar Frugten faar sin Modenhed eller sidder sin Tid ud, saa smager den ret," og "naar Tiden bliver Ham lang, kan Han tænke paa de gamle Propheter, som gik i Huler og paa Bjergene; ja, hvad mener Han vel, om disse dyrebare Guds Mænd maatte havt det saa godt, og i det Sted siddet i Ro i deres Huler." – "Lader os kun med Andagt efterlæse Pauli svare Arbejder, forlige Rejser, trange Logementer 2

Øerne i Limfjorden Venø

Cor. 4, 6, 11, 23." Han pålægger den "kiære Hr. Wind" at tænke på, at "for de arme Sjæles" skyld må jo nu en have disse vanskeligheder! Forflyttelse kan han søge, når tid dertil kommer, siger den vittige bisp.

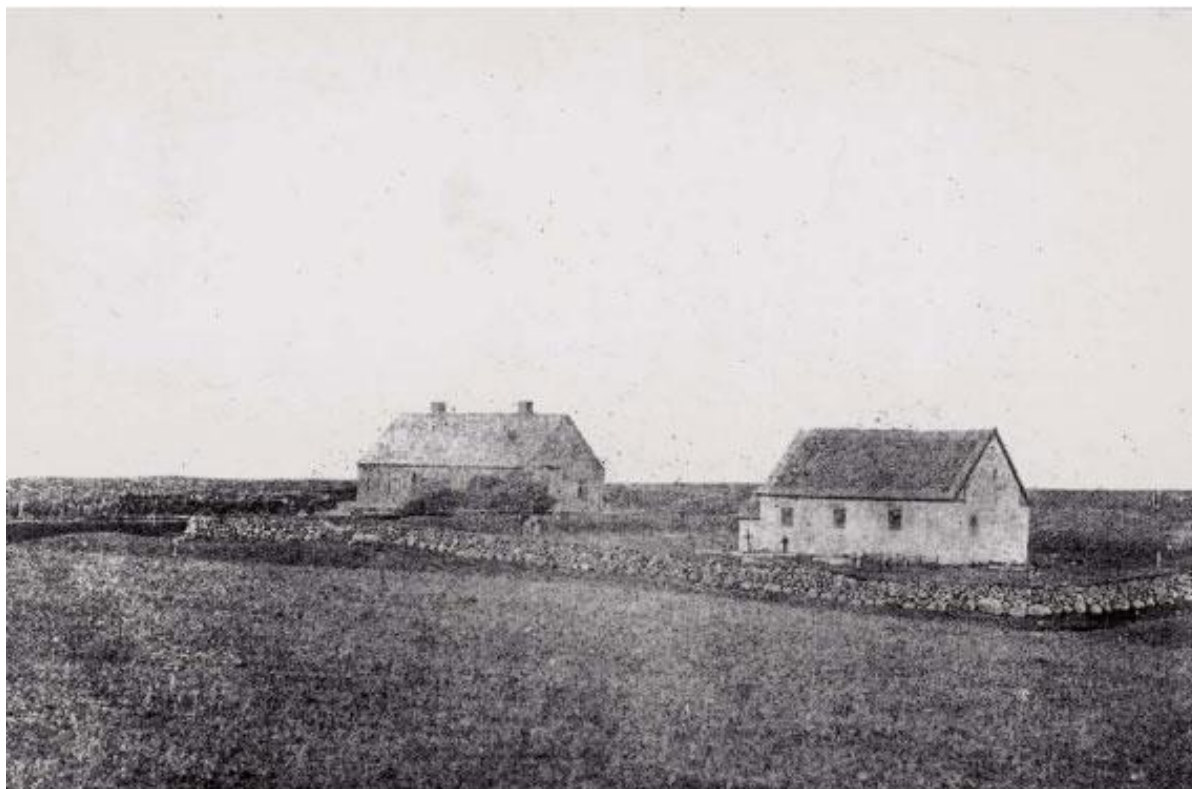
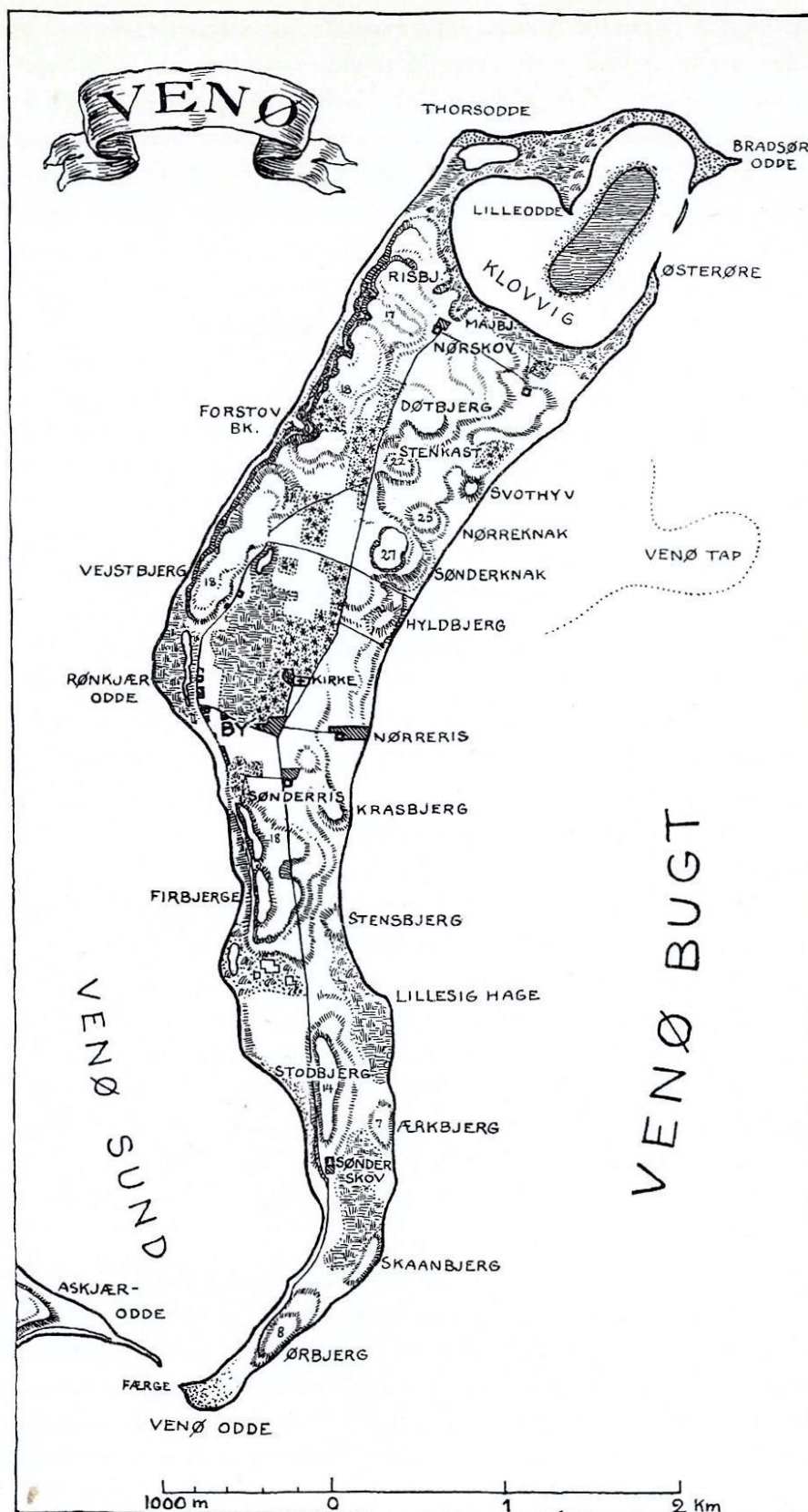

Fig. 3. Kirke og præstegård, set fra sydøst. Foto o. 1880. — Kirche und Pfarrhaus, aus Südosten.

Venø by med den lille kirke ligger omtrent nøjagtigt på øens midte. Det langstrakte land, som i luftlinje fra Nord til Syd er 8 km, medens det på det bredeste sted knap når 1½ km, har en højst besynderlig form. Med den lille røn, som ligger inde i Klovvig på nordenden, ligner øen på kortet en "søhest", som er ved at sluge en lille gople. Den sydlige ende, Venø Odde, er adskilt fra revet "Klippen" på fastlandet ved det her knap 200 m brede Venø Sund, gennem hvilket den ca. 40 m brede sejlrende skærer sig ned i bunden til 14 meters dybde. Ellers er øen nær den kyst til alle sider omgivet af lave grunde, som østligst løber ud i den undersøiske Venø Tap. Dens nordlige brede højland er bakket, med mange furer og kløfter, medens den smalle sydende falder lavere, men dog har enkelte småbakker, lige til hvor den sydligst ende i en smal odde. Ved nordenden indeslutter den lange, lave Thorsodde med Bradsør Odde samt Østerøre den lavvandede Klovvig. Øens højeste punkt er den 27 m høje Forstow Bakke (navnet har eftertryk på Stow. Andre bakker er på nordenden Risbjerg, Majbjerg (rimeligvis efter "Maden" ved Klovvig), Døtbjerg, Vejsbjerge (af vejst = vest), Knakken (delt i Nørre- og Sønderknak), Stekast, Swothyw (Sorthøj) og Hyldbjerg; på sydenden ligger ved Venø by Flegbjerg, hvorpå kirken findes, Krasbjerg, Firbjerge, Stensbjerg, Stodbjerg, Ærkbjerg (ikke Arkbjerg som på generalstabskortet), Skånbjerg og Ørbjerg.

Øens gamle skove er forsvundet, og kun navnene Sønderskov og Nørreskov er minder om dem. En mængde plantninger er i de senere år skudt op, særlig i et smalt bælte på langs gennem øens nordre del. De første anlagdes i 1890 af syv gårdmænd og præsten under Hede selskabets ledelse. Jordbunden er overordentlig let og sandmulet, kun hist og her lermuldet, og på grund af sin åbne beliggenhed er jorderne stærkt udsat for den voldsomme vestenvind, som i forårstiden hærger de ny tilsåede marker og de modne kornmarker i høsttiden. Mod disse ødelæggelser danne de anlagt plantager et fortrinligt værn.

Øerne i Limfjorden Venø

Flere steder på øen, således både på nordvestsiden, på nordøstsiden og på den sydlige del, findes endnu store strækninger med ufordærvet hede. Fra vor landingsplads ud for Swøthv kan vi gå over næsten ubrudte lyngstrækninger tværs over øen til Rønkær Odde, og herfra breder sig mod nord et bælte å 2 – 300 meter vidde helt ud til Thorsodde på nordkysten, dækket af skønne, alvorlige bakker og furet af dybe skår, der løber ud mod kysten. Som alle øer vender Venø sit alvorlige "syn mod nordvest.

Det blæser en storm af Vest, Limfjorden raser grøn som sæbevand under de bratte lyngbakker om Forstov Bakke, plettet af skyggerne fra de jagende skymasser. Vi har haft uvej med et par småafbrydelser en hel måned, i hvilken vejret for øvrigt ikke har været end to dage i træk, kun epokerne i det er bestandig de samme og ser således ud: Stormen fra nordvest falder pludseligt, og det bliver sydøstvind med stærk lummervarme. Mens sydøstvinden tiltager i styrke, kommer et mægtigt tordenvejr fra sydvest og

Øerne i Limfjorden Venø

drager hen over os ned brag og skylregn. Så skifter vinden om i vest og bliver kuling, himlen fejes ren – og det hele ender, som det begyndte med nordvest storm. Hvorefter programmet gentages forfra.

Men hvor skønt er dog ikke dette danske vejr! Og der er nok af der, somme tider alle slags samtidig som ud af et overflødhedshorn. Lad os ikke dadle det, således som det er blevet skik mellem vores andenrangs rivierarejsende, der taler om vejr, som mejesker (gammel dansk for en opsynsmand) taler om Shakespeare. Lad os elske dette karske vejr, det er den eneste side af dansk natur, som endnu er helt ufordærvet. I dette ødelagte land, hvis natur er blevet hærget af småstræbere trampet ned af bønder og forstmænd, griset til med villabebyggelse og med ferierende byboer, så knap en strimmel af dets kyst mere er rem – her er vejret endnu vort!

Indtil også dette en skønne dag tages i brødets og spekulationens tjeneste og bliver sat til at trække tusinde centrifuger.

Venøs heder har endnu noget af deres oprindelige skønhed tilbage. Hvilket vidunderligt sammenspil danner ikke de gyldenbrune lyngbakkers farver mod det mærkelige grågrønne vand i fjorden, det er som krysopras indfattet i gammelt guld! De fjerne fastlandskyster i nord og øst løfter sig i høje bakkebølger, hver med sin bræmme af kæmpehøje. Det er et ægte Limfjordslandskab, barskt i linjerne og tungt i sin hvile – men hvor sindet bliver blødt af at skue det! Jeg finder ikke noget ord for det, der er bedre i sin klang end det tyske "trübe". Det er den vemodige Blicherske hede; her kunne de dejlige verslinjer være blevet til:

Min Fødestavn er Lyngens brune Land,
Min Berndoms Sol har smilt paa mørken Hede,
Min spæde Fod har traadt den gule Sand,
Blandt sorte Høje bor min Ungdoms Glæde

Skøn er for mig den blomsterløse Vang;
Min brude Hede er en Edens Have –
Der hvile ogsaa mine Ben engang
Blandt mine Fædres lyngbegravede Grave!

Fra den høje banke ser jeg den dalende sol kaste sit skarpe, grelle lys over lyngbuskene og give dem dybe, sorte skygger. Jeg ser ud over dette ensomme land, hvor kun Nørskovs tag løfter sig lidt over de brune bakker. Vidt ser jeg over fjorden til Thyholm, til Jegindø og Mors, til Salling med bankerne ved Kås og foran mig over Klovvig til Bradsør Odde, hvor de tusinder af måger svæver over deres reder og får glans af den lave sol.

Dækket af en bakkekam ser jeg en flok store regnsponer stå i lyngen foran mig; kun tredive alen borte står de, ganske stille og med alle de lange næb vendt lige mod solen. I samme øjeblik, som min overkrop blev synlig over lyngtoppene, lettede de og tog vej ud over vigen, uden en lyd forsvandt de over havet imod nord.

Vinden faldt ved solnedgang, vejret holdt nogle timers pause, og det blev en mærkelig stille midsommernat. Om bord ser jeg månen glide op over Sallingland og danne en flydende bro over fjorden helt ind under "Rylen"s side. I nordvest, hvor solen er sunket, ligger en lav, rød skybank, hvorfra der strækker sig en række af små sorte skyer op over himlen i en vid bue mod øst; de ligner eksplosioner fra en kæmpemæssig flyvemaskine. Et par spover kommer trækkende ind over fjorden. Fuglenes dybe, vemodige toner, den ensomste lyd i verden, klinger fjernt i den tavse aften. Vandet klukker sagte mod bådens borde.

Øerne i Limfjorden Venø

Endnu ved firetiden, lige før solopgang, er det stille. Alt rundt om ligger i perlemorsglans, i lysgrå og violette toner, hvorigennem jeg aner duggen over bakkerne på den nære kyst. Et par ensomme får vandre rundt derinde i deres tøj, det ene bræger ud mod fjorden. Nogle strandskader hvipper et sted ude i nord. På østhimlen stiger rødmnen til en lys tone som skæret fra en smelteovn der hvor solen ulmer bag skysløret.

Så stiger solen op, og dagen begynder. Nogle store havmåger, syv i tallet, kommer trækkende ind over fjorden mod landet, skrålende af fuld hals, så bakkerne giver genlyd viden om. Og da varer det altså ikke længe inden uvejret melder sig igen, for Limfjordsboerne siger om mågerne, at "når de Struer høns skriger bliver det storm". De store havmåger kaldes også havgassier eller hakketarrer. Ligesom dem er også hættemågerne solide, men onde vejrpofeter; sætter de sig på huse og skorstene, vil de derved ofte flere dage i forvejen forkynde uvejr.

Den jyske bonde har ordspil om fugle og dyr, som ofte maler deres stemmer fortrinligt. Når hjejlen sidder på marken, siger den: "Tææmd di piiv, tæænd di piiv!" Og når den flyver op, siger den: "Sæt hyt åpo, sæt hyt åpo!" – Om viber og bekkasiner (skronnihors eller horsegumme) siges der, at de første er forhenværende gamle pbermøer, og de sidste pebersvende. Det er derfor, viben spørger bekkasinen "Hwi vild do ett? Hwi vild' do ett?" og bekkasinen svarer: "A tuur it!"

Eller hør om hundenes stemmer: Ud fra en gård kommer farende tre hunde, den ene mindre end den anden. Den største råber: "Hjælp, hjælp, hjælp!" Den noget mindre råber: "Hå do mæ behow, hå do mæ behow?" Den allermindste kommer til sidst: "A vil gjø de a kan, a vil gjø de a kan!"

Endog døde ting taler. Når således pigerne de søgne aftener karter uld for konen, siger karterne ganske langsomt: "A kårer for mi madmuer, a kårer for mi madnuer!" Men om lørdagsaften, når pigerne arbejder for sig selv, siger karterne rapt: "A kårer for mæ sjæl, a kårer for mæ sjæl!" – Eller når den fattiges kålgryde koger, da siger kødet til flæsket: "Huer ø do, hær ø a!" Men i den riges gryde siger det: "La mæ fo romm, la mæ fo romm!"

Når den lille lindsbykirkeklokke ringer ved solnedgang, taler også den, og i dens jævne ord er stemningen sikkert anslået og alt sat på plads:

Denng – Dang!

Mæster sang:

Æ Ris i æ Røw,

Æ Bø'en i æ sæng',

Æ Gammelmand ind te hans Naare!

Ligesom andre af Limfjordssøernes beboere adskiller venøboerne sig fra indbyggerne på de fynske og især sjællandske småøer ved deres friede, mere selvbevidste væsen. De er gæstfri i høj grad, og hvad adskiller forholdet til den fremmede i hjemmene her og hist er blandt andet dette, at hus moderen her tager sig mindst lige så meget af gæsternes underholdning som manden. Hun er altid med til bords, hvad enten det er et improviseret traktement eller et aftensbord, det drejer sig om. Da jeg en dag besøgte en af øens større gårde og manden tilfældigvis var borte, modtog hans hustru mig, og ved kaffebordet, hvor vi var ene, ledede hun bestandig samtalen, som aldrig rummede nogen tvungen pause. Dette er så godt som fuldkommen utænkeligt på de sydlige småøer, hvor beboerne for det meste i langt højere grad har præg af almue. Kvindens stilling er i de jyske hjem en anden, hun er mere end et tyende, hun er mandens jævnbyrdige. Måske skyldes dette i nogen grad den omstændighed, at beboerne her er så stærkt prægede af grundtvigianismen. Megen selvbevidsthed, der let får præg af en lidt usmagelig selvglyde, går her ofte sammen med en noget stram lokalpatriotisme, og der er "ærkejyder" mellem beboerne, som ikke giver de

Øerne i Limfjorden Venø

sejeste på fastlandet noget efter. Om en dame, som er indvandret hertil og har boet i langt over en memeneskealder på stedet, sagde en af øens gårdmænd til mig, efter at han først havde hævet hende til skyerne for hende fortrinlige egenskaber: "Ja – hon hår s'mænd ett' anner fejl end at hon æ sjællænder!"

Det var netop den samme dame, som han og alle andre henviste mig til, når jeg ville vide besked om øens forhold i ældre tid; og den mest iøjnefaldende forskel på hende og de øvrige beboere var denne, at hun havde interesseret sig for denne jyske øs historie og omhyggeligt nedskrevet, hvad hun havde kunnet opspore. Fru Bertheline Jensen, (som hedder BIRTHELINE Jensen og som er på billede med Peder Kristian Jensen som

hun gifter sig med som 18 arrig) som kom hertil ved giftermål for fyrretyve år siden, er blevet foregangsmand på øen på forskellig måde, navnlig ved sit fremragende havebrug. Hun er fuldkommen akklimatiseret og føler sig vistnok i enhver henseende som jyde. Hendes mand stammede fra en af de største gårde på øen, Nørskov, som indtil for omtrent hundrede år siden lå i dalsænkningen ned mod Klovvigs sydside, men blev bortrevet af stormfloden i 1839. Hun fortæller om dette rædselsfulde uvejr, under hvilket Thyborøn tangen gennembrødes af den voldsomme brænding og høj vandet, som nordvest stormen rejste. Vandet steg her så højt, at det strømmede ind i alle Nørskovs lader og stuer. En 90-årig kone, moder til fru Jensens svigermoder, som lå til sengs af sygdom, reddedes først, da vandet stod så højt, at hun kunne nå det fra sengen med hænderne. Hun blev i sidste øjeblik båret herfra op til et hus i bakkerne. Nørskov længer var alle lerklinede og faldt straks efter.

Om natten og hele den næste dag vadede beboerne omkring i vandet og reddede hvad de kunne. På den måde blev alle kreaturerne bjærgede, blandt andet blev omtrent hundrede får, der stod på de lave enge, båret op i bakkerne og sendt over til Sønderskov. Da det var midt i den hårdeste vinter var det ikke alene "stræng for di sølle bæster"!

Ved gården Nørre – Vejsbjerg lagde man under redningsarbejdet til ved forstuen med en båd, hvis stævn kunne flyde inden for døren. Beboerne reddedes på denne måde og måtte i nogen tid sammen med flere andre søge ly i kirken. – Efter denne katastrofe blev Nørskov flyttet til sin nuværende plads i bakkerne sønden for dens gamle sted.

Fortællerinden siger, at da Venø hørte under herregården Wolstrup, gjorde beboerne ikke hoveriarbejde, men betalte i stedet tiende af korn og lam osv., som en mand fra herregården årlig kom og udvalgte.

På Wolstrup levede engang en ladefoged, som hed Jens Foged. Han var et ondt menneske og meget hidsig. I vrede slog han engang en dreng ihjel og trampede ham ned i møddingen. Under svenskekrigen (hvilken

Øerne i Limfjorden Venø

siges ikke) kom en aften en afdeling fjendtlige ryttere ind på Wolstrup, og mens de var inde og undersøge gården fra loft til kælder, lagde Jens Foged mærke til, at en af de opsadlede heste bar et par sække fyldt med sølvtøj. Han så sit snit til at få kostbarhederne listet til side og forvarede dem. Nogen tid efter kom han i klammeri med en svinehyrde, og denne lod ham forstå, at han kendte historien med sølvtøjet. Da fogeden nu truede ham ned prygl, spurgte røgteren, om han måske ville slå ham ihjel og trampe ham ned, som han havde gjort med drengen! Jens Foged blev grebet af skræk over at være blevet opdaget, og nogen tid efter fik han det ordnet sådan, at han slap bort fra Wolstrup og fik Sønderskov på Venø til fæste.

Men også her blev han snart almindelig hadet for sit onde og ufordragelige sind, og omsider tog det da også en sølle ende med ham. En vinter havde frosten været langvarig og streng, så al færdsel til de omkringliggende sogne gik over isen både til fods og med vogn eller slæde. Jens Foged, som agtede sig på kanefærd til Thyholm for at besøge nogle kendinge, opfordrede sin kone til at tage med. Men da slæden blev forspændt, fik hun øje på en grimme, stor sort hund, som holdt sig i nærheden og ikke var til at drive væk. Skrækslagen foregav hun, at hun var blevet syg, og nægtede at tage med. Jens Foged tog da af sted blot med en karl, som kørte for ham.

Østen for Ottesund stødte de på en revne i isen, som dog ikke var bredere, end at de slap over den. Jens fik aflagt sit besøg i Thyholm og kørte sent på aftenen tilbage over isen. Da de nu atter nåede revnen, var den blevet farlig bred, og karlen spurgte, om de ikke hellere måtte vende om. Men Jens råbte ude af sig selv "Nej – kjør te i dæwlens skind og ben!" – "Så vil a da heller kjør te i den treenige Guds navn," hviskede karlen, idet han piskede på hestene og for frem. Men tyndisen brast med et brag over revnen, og hestene kom ind under lukt låg med slæden og Jens Foged. Karlen blev derimod som ved et Guds under kastet forover på den modsatte side af revnen, og her kunne han i nogen tid høre, hvordan hestene tumlede under isen, til alting endelig blev stille.

Karlen gik så videre og nåede sent om natten til Sønderskov, hvor han gik ind i sovekammeret for at fortælle sin madmor, hvad der var hændt. – "Do behøer ett' å fåtæl nøj," sa'e hun. "Jens hår gåen her, å æ wand bobblet owwen å hans lang' støvler!"

Men efter den tid blev der et sådant spøgeri på Sønderskov, at snart ingen turde færdes hverken inde eller ude om aftenen. Til sidst vidste konen ikke bedre råd end at sende bud efter præsten og bede ham mane Jens ned. Præsten fulgte med til Sønderskov. Her bad han om at måtte låne nøglen til Jens Foged pengeskab og gik ind i den øverste stue, hvor ingen kom til daglig. Da han igen viste sig, forbød han konen og alle andre at gå derind, for det ville koste vedkommende livet. Selv ville han gå en lille tur, sagde han. Da han var borte, blev konen nysgerrig og kiggede ind gennem nøglehullet i stuens dør. Hun så da to nøgler ligge på bordet, Jens' og en anden. De kæmpede med hinanden, snart var den ene, snart den anden øverst; det varede længe, og det var ikke til at forudse, hvilken af dem der skulle få magten. Men endelig faldt den ene ned på gulvet med et bump og blev liggende.

Snart efter kom præsten tilbage, sveddryppende og stønnende af anstrengelse. Ja – det havde været en drøj tur, forklarede han; men nu havde han fået Jens manet ned ved Stodbjerg Kjeld' - en brønd, som er gravet nord for Stodbjerg – og nu skulle de nok få fred for ham, foreløbig da. Men hver julenat ville han nærme sig gården et hanefjed, længere havde han ikke kunnet drive det med ham.

Så tog præsten sin nøgle og gik hjem. Og Jens Foged er da på sin underjordiske vandring endnu ikke nået tilbage til Sønderskov. Men han har jo også kun været undervejs i to – tre hundredeår.

Sønderskov er med sine 7½ td. Hartkorn øens største gård. Om et par af dens tidligere beboere fortæller fru Jensen følgende karakteristiske træk:

Øerne i Limfjorden Venø

Indtil for godt en menneskealder siden var i omtrent hundrede år i træk en enke eller enkemand bestandig blevet gift her med ganske unge folk - det var nu sådan "kommet i gang" og kunne vanskeligt afbrydes.

Engang ejedes gården af en enke ved navn Eva Marie, som havde en datter på en snes år. En dag, da konen med alle folkene sad til bords, kom en und, rask karl spadserende ind på gårdspladsen gennem porten, og alle blev omtrent samtidig opmærksom på ham. I samme øjeblik, som enken så ham, slog hun sin flade hånd mod låret og udbrød: "Dær æ sgi ham, a ska ha!"

Og sådan blev det. Karlen fik plads på gården, enken kælede for ham, og han var ikke uvillig. Men det trak noget længe ud med afgørelsen, så længe, at der var fare for, at traditionen skulle blive brudt. For en dag trådte datteren ind foran sin mor, satte armene i siden og sagde til hende: "No skal a sej dæ jen ting, mow'r, at mo do si å ta en bestemmelse mæ Jens. For hwis do ett vil ha ham, så taar a ham!"

Dette afgjorde sagen. Den endte i enkens favør - for så vidt som det blev hende, der fik karlen.

Ham hed Jens Ris og havde fået sit navn på denne mærkelige måde: Hans forældre var gårdmandsfolk på øen, for hvem det var gået økonomisk tilbage. Moderen henvendte sig da engang til en storbonde på fastlandet og bad om hjælp til at få gården bragt på fode. Den fremmede bonde, hvis navn var Jens Ris, så op og ned ad konen og opdagede, at hun var frugtsommelig.

"A ska' hjælp dæ, å do ska' fo æ pæng'! Sagde han. "Men a stiller jen betingels: dersom det bå'en dær blywwr en dreng," sa'e han og pegede på hende, "så ska' do kald ham Jens Ris!" Konen lovede dette, og drengen, hun fødte, fik også navnet. Gården Nørreris er endnu et minde om ham.

Nørreriis omkring 1890. Udover den høje mand nr.4, fra venstre, er ejer Peder Kr. Staumstrup Jensen, vides ikke hvem de øvrige på "høsthødet" er.

Nørskov på øens nordende var omkring år 1800 øens næststørste gård, og Mads Nørskov, den ejer, en velstående mand. Han var to gange gift og havde i alt seksten børn, af hvilke fortællerindens svigermor var det yngste. Statsbankerotten ramte som så mange andre Nørskov hårdt, og Mads Nørskov endte som en

Øerne i Limfjorden Venø

forarmet mand. Til sidst bestyrede en svigersøn gården og havde som eneste medhjælper i mark og lo tre af Mads' døtre. Gårdens lervægge forfaldt, og da stormfloden kom i 1839, blev dens længer et let bytte for bølgerne.

Nørskov omkring 1900

Alt dette og meget mere, som jeg har brugt til beskrivelsen af Venø, fortæller fru Bertheline Jensen mig. Af hendes optegnelser kan kun en lille brøkdel rummes på disse sider, men derfor vil de naturligvis ikke gå til grunde eller blive glemt.

Da vi senere gæstede ejeren af Nørskov, fandt vi ved den gamle tomt i dalen kun spor af en gammel ferskvandsdam og vesten for denne rester af gårdens gamle kalgårdsdige, der ligger i læet under de høje,

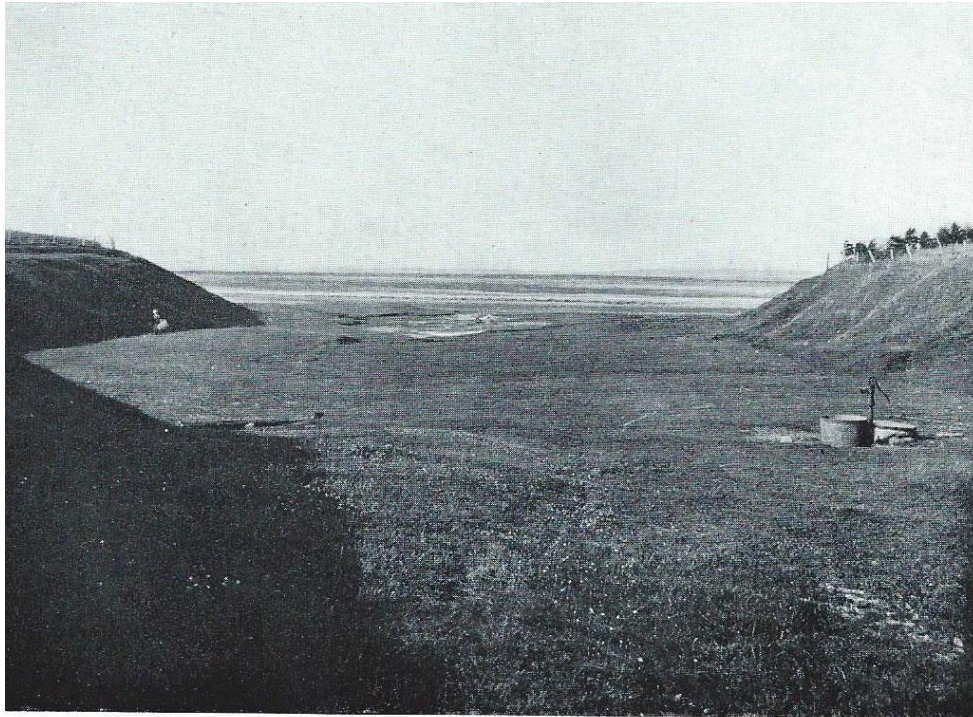

lyngklædte bakker, samt den gamle brønd, som endnu anvendes. Gården har haft en herlig beliggenhed i den smukke, næsten rektangulære dalsænkning lige op ad den blånende vig med dens tusinder af ynglende fugle, med dens blændende farver af græs og stenet strand og de hvide muslingskaller. Udsigten herfra over fjorden og de skønne banker omkring herregården Kås er storslået og skøn.

Øerne i Limfjorden Venø

Kaas Herregården Kaas set fra syd i 1863. Maleri av Richardt og Beche

Stedet er øens eneste idyl. Hos hr. Vestergaard, gårdens nuværende ejer, hvor vi blev modtaget med ægte jysk gæstfrihed, traf vi malerinden Elise Constantin Hansen, som i en årrække hver sommer har haft sin bopæl på stedet.

VENØ. Den mærkelige, rektangulære dalsænkning, hvor den gamle Nørskov lå.
Til højre brønden, som endnu er i brug. I baggrunden Klovvig. (308)

Foto A.F

Elise Konstantin-Hansen, ved dåben Elise Constantin-Hansen, 4.5.1858-25.2.1946, malede billeder af især fugle på Venø.

Øerne i Limfjorden Venø

De to større gårde på øen, Nørre- og Sønderriis, er opstået ved deling af den gamle Gadegård, der i sin tid dannedes af to sammenlagte gårde. Ejeren af Nørreris, hr. Vestergård, er en broder ti Nørskovs ejer og ligesom denne for ikke mange år siden indvandret til Venø. Overhovedet er en stor del af øens indbyggere kommet hertil fra fastlandet i de senere år, og nogen type er det derfor vanskeligt at tale om her. Fru Vestergaard på Nørreris er en af de få af gammel Venø – Slægt, som har levet hele deres liv på stedet. Hun er mørkhåret, stor kvinde, hvis ydre og hele væsen er et godt eksempel på, at man endnu i Jylland har et virkeligt bondearistokrati, som vi kan være stolte af. Det er ud til disse egne man skal søge, for endnu at finde typer fra Johanne Luise Heibergs tid, tænkte jeg, da jeg mødte hende.

Sønderriis omkring 1900

"Der findes egentlig ingen venøboer mere" sagde hun, "eller i al fald er der næste ingen ægte tilbage. Jeg er e af de få!" Hun beder mig i løbet af samtalen, som finder sted ved et kaffebord, der lydløst er groet op af gulvet, om at tage livet af den gamle skrøne, som også Tarp beretter, at beboerne udtaler øens navn "Vennerø" og byens "Vennerby". Det er aldrig hørt på øen. Dens navn udtales som "Vend'-ø" med kort æ-lyd i e'et – ikke Vænø med langt æ.

Da jeg havde tegnet den lille lyse trettenårige datter, som af ydre er den mærkeligste kontrast til sin moder, kom husets herre hjem. Han viste mig bl. a. gårdens pragtfulde have, som er anlagt for omtrent fyrretyve år siden og på et areal af over en tønde land strækker sig helt ned til fjorden. Ligesom broderen på Nørskov er ejeren en god jyde af udpræget grundtvigiansk type. Han fortæller mig spøgefuldt, at da ægteparret for fem år siden fik en lille søn, havde han haft i sinde at kalde ham Niels Ebbesen til fornavn – det ville jo passe så fortrinligt til Nørreris. Men hans kone, som fandt, at det næsten passede for godt, fik ham nemt fra det. Det var vist klogt.

Almuen, især i Jylland, er lydhør over for det pudsige og ynder ikke det lidt højtravende. Jeg kender et eksempel, hvor et ægtepar havde døbt deres to første børn Hermod og Thormod. Siden, da familien rantes af dårlige økonomiske kår, men vedblev at øges med det ene barn efter det andet, døbte naboerne disse: Armod, Vemod og Mismod.

Øerne i Limfjorden Venø

FRU VESTERGAARD FRA NØRRERIS. VENØ

Øerne i Limfjorden Venø

Fru Vestergaard sidder for Acton Friis

Jeg må også mindes et andet tilfælde, som skriver sig fra det nære fastland ved Limfjorden, hvor der i en bondegård fandtes tre drenge. Deres fornavne var lånt fra tre af vore guldalderdigtere, hvis efternavne af og til anvendtes i grundtvigianske kredse til afveksling med sagaernes heltenavne. Min meddeler sagde, at det lød meget besynderligt, når en fremmed uventet holdt sit indtog i gården, at høre konen råbe til drengene:

”Ta’ di træsko’ po. Oehlenschläger! Snyd di nies, Grundtvig! Knap di bowser, Ingemann – dit tårnhued!”

Det siges, at jo længere man kommer vesterpå jo mere forsigtig bør man være for ikke at vække smilet.”

Den store, mørke kvindetype genfandt jeg i ejerinden af Sønderskov, fru Bjerre, der ligesom fruén på Nørreris er en af de få voksne indfødte på øen. Senere så jeg ung pige, datter af en fisker på sydlandet, hvis fader er indfødt venøbo; hun var ligesom de to fornævnte kvinder udpræget mørk, men i modsætning til disse en fremmedartet, ikke nordisk type. Muligvis har da venøboerne i ældre tid fået stærk iblanding af en mørkere race.

VENØ. Ung kvinde af udpræget mørk type fra øens sydland (311)

Foto A. F 1924

Øerne i Limfjorden Venø

Øens sognerådsformand, fisker Peder Chr. Pedersen, fortæller, at da han kom til øen og bosatte sig i 1886, fandtes her kun ca. 100 indbyggere, medens tallet nu er steget til det tredobbelte, hvilket stemmer temmelig nøje med Traps angivelse.

Om øens dyreliv fortæller han, at her foruden vandrotten, som er talrig findes både markmus, husmus og spidsmus, hvorimod den brune rotte og muldvarpen ikke er på øen. Af rovdyr er her mår og lækat. Pindsvinet findes også og har i de senere år formeret sig stærkt. En mængde hugorme ses på hederne, især på syd landet: derimod er her hverken snoge eller firben. Fasaner har været indplantede, men er uddøde. Her er nu kun få agerhøns, men derimod så kolossale mængder af harer, at de er en sand landeplage, Dette stemmer godt med, hvad vi har set, især på nordenden, hvor de optrådte i flokke på fem – seks stykker, og ofte sp vi deres lange ærer rage op over de lave vårsædmarker. Nørskovs ejer fortalte, at de ødelægger en mængde sæd om sommeren og frugttræer om vinteren. Og da jeg spurgte ham, om jagten da ikke var udlejet, svarede han: ”Jow – med der æ sgi’ derfor dæ bkywwer sa manne! ” Jagtselskabet orker ikke at bortskyde mere end omtrent 50 stykker årligt, men der burde nedlægges det tidobbelte antal!

Sognerådsformanden fortæller videre, at horsegummen (dobbeltbekkasinen) findes her i ikke ringe tal, især i kærerne på østsiden, og at regnsproven meget hyppigt ses på nordenden. Ved Firkjergerugergravanden, og sandsynligvis yngler også skalleslugeren på kysten.

For tolv år siden indførtes tre rensdyr hertil fra heden ved Frederikshøj: de var her i fire – fem år, men blev så solgt. Engang stak de af herfra og svømmede alle tre over Venø Sund til Bregnholt Strand i Humlum sogn, en strækning på omtrent 2 km. Her blev de imidlertid fanger og bragt tilbage.

Tidligere var her langt bedre kår for fiskerne end nu. Når man, før den store stormflod ødelagde mange af fiskearterne, ville have en ret fisk, kunne enhver ro ud på fjorden eller vigen og blot trække med et lille vod eller en sivkurv, så fik man straks denne fuld,

Fisker Jens P. Jensen på sydlandet fortalte, at her endnu for halvtreds år siden var et fortrinligt ålefiskeri, men at dette siden jævnt aftaget. De fleste af øens halvt hundrede fiskere bor oppe i Venø by. Om foråret fisker de nu med bundgarn efter sild, om efteråret med ruser efter blankål. Endnu er der stedvis et godt fiskeri i fjorden, men tidlige alt for mange fiskere, da de foretrækker disse roligere farvande for Vesterhavet eller Kattegat. Enkelte store både fra Lemvig går i de senere år ud i Vesterhavet, men ingen fisker vest for Ålborg søger ud i Kattegat.

Venøboerne har fra gammel tid haft ry for at være de flinkeste og dristigste til at bruge de her almindelige små topsejlsbåde, som kaldes ”sjægter”, der som regel er fra 18 – 20 fod og altid åbne, der som regel er fra 18 – 20 fod og altid åbne. Først for omtrent to år siden er der kommet motorer i dem, og siden er bådene blevet større, til de nu ofte er 3 – 4 tons imod tidligere 1½.

Øerne i Limfjorden Venø

Sejlførende sjægte

Øens indbyggere, der ingen havn har til trods for det store antal fiskere, har nu planer om at bygge to sådanne, en på østsiden nær Skånebjerg og en på vestsiden ud for Venø by.

Venø Havn indviet 1926

Venø havn bliver bygget få år efter A F besøg

Havnen var et vigtigt samlingssted for venøboerne i hele nittenhundredetallet. Før havnen blev bygget, lagde postbåden til ved en lille anløbsbro, mens fiskerne måtte trække deres både op på stranden eller søge til omliggende havne.

Øerne i Limfjorden Venø

38 Venøboere var beskæftiget med fiskeri i 1893

Farvandene omkring Venø var rige på ål, sild, fladfisk, torsk, stenbidere, rejer og hummere, men fiskernes landingsforhold var dårlige, og en havn syd for Rønkjær Odde ved den lille anløbsbro stod øverst på deres ønskeseddel. I foråret 1926 var Venøs beboere klar til påbegynde havnebyggeriet.

Staten ville betale 13.000 kr. amtet 8.000 kr. og øboerne de resterende 12. 000 kr. Venøboerne betalte deres part dels med kontante indskud dels ved arbejdsydelser og jordafståelser til havnen. Den dag i dag ejes Venø Havn af venøbierne.

Den officielle indvielse fandt sted den 23. juni 1926, da tre skibe stod ind i havnen. Det var fragtdamperen Olympia, østersskraberen Drengen og kutteren Dagmar. Om bord var mange glade gæster med Venø som udflugtsmål. Der opstod spontan feststemning på havnen, og flagene gik til tops på øen.

Havnen var imidlertid slet ikke færdig. Endnu manglede man at udgrave noget af havnebassinet, samt anlægge hølfer nord

og syd for indsejlingen. Havnen blev færdig ved venøboernes ihærdige indsats, men nogen officiel indvielse blev det aldrig.

Fra nu af var havnen et vigtigt bindeled til omverden

Sognerådsformanden bor ude nær øens sydende, hvor det lavtbakkede landskab ved Ørbjerg går over i de lave strandenge ved Venø Odde. Den smalle del af øen helt op til Firbjerge er temmelig lav med isolerede bakker. Det meste er under plov, men også her findes dog syd for Ærkbjerg et større stykke urørt hede med lyng, klokkel yng, dværgpil og revlingriss, og sønden for dette en lav, moseagtig strækning med sivgroede vandhuller, hvor der er kolonier af hættemåger og stormmåger. Langs stranden så vi forskellig terner og enkelte skallesluger foruden de sædvanlige små strandfugle. Overheder og moser var der her ligesom på Livø sydland hundredevis af viber i flokke.

Østsiden nord for Hyldbjerg er det sted på øen, hvor vi har fundet den rigeste vilde flora, en følge af det forskelligartede terræn med hede, mose, strandeng og dyrket mark. Alligevel fandt vi ikke stort uden for de arter, man sædvanligvis ser i sådanne lokaliteter. Dværgpil og visse, bølge, vårvikke, lyserød stenurt, smalbladet høgeurt, skjaller og sæbeurt var vistnok de mærkeligste blandt de planter, som er iøjnefaldende i dette landskab. Men jeg ville tro, at stedet rummer mangt og meget af interesse for en fagbotaniker.

Af fugle så vi godt fyrretyve arter, omtrent de samme som på Livø og under lignende stormfulde vejrforhold. Begge de store mågearter sås (marinus (svartbag) og argentalus (sølvmåge)), og hos ejeren på Nørskov fandt vi tre udblæste æg af den sidstnævnte, som var fundne på øen. Foruden stormmågekoloni

Øerne i Limfjorden Venø

fandt vi som før nævnt en stor hættemåge koloni ved Klovvig med hundreder af unger. Her samles årligt 800 æg af denne fugl! Af ternearter sås enkelt flyvende *Sterna albifrons* (dværg terne), og desuden både *nilotica* (sandterne) og *sandvicensis* (splitterne), den sidste med en skrigende unge efter sig, og foruden disse enkelte *hirundo* (fjordterne). De store mængder af strandskader, som vi bestandig så ved kysterne om Klovvig holder formodentlig til her på grund af de østers, der findes på stedet. Fuglen navn på engelsk er jo oyster-catcher.

Vi så både den lille og store regnspove, men kun en eneste gang en bekkasin. Gravgøs sås af og til, bl. a. en svømmende ved kysten med ti unger efter sig. En anden dag sås en enkelt, flyvende knortegås. En lille flok hejrer stod en dag på fladvandet ved Klovvig, og en tårnfalk kredsede over bakkerne.

Foruden de almindeligste sangfugle så vi to gange jernspurven, en gang ved Forstow Bakke, en anden gang ved Nørskov, hvor den sag og sang u toppen af et lille lærketræ.

En dag, da jeg besøgte Nørskov, opdagede jeg en stork, som fløj hen over gården. Jeg gjorde hr. Vestergaard opmærksom på den, og han blev umådelig forbavset. Det er første gang i de tretten år han har været her, at han har set en stork over øen!

Øerne i Limfjorden Venø

Postbåden til Venø

Ane Katrine "Post" - i det mørke tøj, tager en afslapper ved stranden på Venøodde

På pastor Buschs tid havde man et gående postbud; det var Ane Katrine "Post". Om morgenen kl. 8 afhentede hun hos præsten den aflåsede posttaske og gik så med posttaske, kurv og eventuelle pakker ned til "æ Klep". Så vandrede hun den hele vej til Struer langs stranden. I Struer fik hun købt hvedebrød og tog forskellige pakker og varer med til præsten og andre, og ofte – med et eller to store brød bundet på ryggen – vandrede hun tilbage langs stranden.

Ganske vist var der på den tid ikke mange postsager til hele øen, højst et par aviser, og kom der breve, var de som regel til præsten. Ved tretiden nåede Ane Katrine Post tilbage til Præstegården efter at have vandret en tur på ca. 20 km med oppakning. Her modtog præsten den aflåsede posttaske, og indholdet blev nu fordelt til skole-børnene der sørgede for at breve og lignende kom de rette i hænde.

Det var da også Ane Katrine Post der en septemberdag 1882 bragte bud om at den unge, afholdte præst, Busch, var blevet kaldet til Horne-Asdal i Vendsyssel.

Efter at Constantin-Hansen i 1883 var kommet til øen, fik man en anden postordning. Mads Andersen, "æ Post", sejlede en gang om dagen til Struer.

Øerne i Limfjorden Venø

Robåde venter ved fodspor af Ane Katrine "Post"

1883 fik øen en anden postordning. Mads Andersen, "æ Post", sejlede en gang om dagen til Struer. 1903 opførte postbud David Nygaard Madsen (1875-1931) et husmandssted i Venø By, der også fungerede som postbolig. Sendere blev det igennem flere år drevet som sommerpensionat "Postboligen" som i nutiden er kendt som "Venø Kro".

Overfarten til Venø havde indtil postforbindelsen bestået af en rofærge. David Nygaard Madsen var initiativtager til den sejlede postforbindelse mellem Venø og Struer. Postbåden "Ternen" var en såkaldt hurtigsejlende åben limfjordssjagt med sejl som drivkraft. Senere blev denne forsynet med motor og styrhus. Losning af post og fragt forekom i nogle år ved landgangsbroen, ved Venø By, som senere i 1926 blev effektiviseret ved anlæg af Venø havn,

Øerne i Limfjorden Venø

som af økonomiske grunde måtte anlægges i to omgange. Efter David Nygaard Madsens tid ved roret, overtog hans plejesøn Mads Svarre (1902-2000) 1929 ruten Venø-Struer med den nye og større postbåd "Svanen" indtil 1945, hvorefter det gik på fremmede hænder til det blev epokeafslutning med postbåd mellem Venø og Struer.

Få år senere fik "Ternen" ilagt motor og påsat styrhus.

Var som sådan postbåd indtil 1929.

Postbåden "Svanen" 1929 – 1957. Fik en eller to motorskift ved de år.

Denne var et velfungerende postbåd i en tidsalder med kriseår igennem 30erne,

2. verdenskrig 1940-45, og begyndende mekaniseringsudvikling herefter.